tante, causis cognitis tribui oportebit. Sin vero ejusmodi postulantur curricula, quæ intra spatium receptum angustari nequeunt: (quippe si in confinio legitimi temporis petantur, & ejus terminos prorogabunt) dilationem petitori denegari conveniet: in ejus enim arbitrio [1] fuerat tunc inferre litigium, cum petitæ dilationis mora superstite spatio posset includi. §. 1. Quod si defensio rei dilationis suffragium postulaverit: eandem asserta causa citra obstaculum temporis differri sancimus: quia nequaquam steterat in ipsius potestate, quando litigio pulsaretur. Dari igitur debet, etsi [2] impetrata dimensio sese ultra temporis definitionem proferat: Qua dilatione, si a reo impetratur, etiam actor in requirendis probationibus uti minime prohibebitur. Dat. 14. Kal. August. *Romæ*, CONSTANTINO Caes. V. & MAXIMO CONSS. 328.

De anno utili in quadriennium continuum transfuso. 1. *Quæ tempora excipiuntur in restitutionibus.*

7. Imp. JUSTIN. A. Joanni PP.

SUpervacuam differentiam utilis anni in integrum restitutionis a nostra republica separantes, sancimus, & in antiqua Roma, & in hac alma urbe, & in Italia, & in aliis provinciis quadriennium [3] continuum [4] tantummodo numerari, ex die, ex quo annus utilis currebat, & id tempus totius loci esse commune: Ex differentia enim locorum aliquod induci discrimen, satis nobis absurdum visum est. Quod non solum in minorum restitutionibus, (quibus utilis annus incipit currere, ex quo vicesimi sexti anni dies illuxerit) sed etiam in majorum [5] hoc idem adhiberi sancimus; ut & hic pro utili anno memorata continuatio temporis observetur ad interponendam contestationem, finiendamque litem. §. 1. Et quemadmodum omnis minor ætas excipitur in minorum restitutionibus; ita & in majorum tempus, in quo Reip. causa absuerint, vel aliis legitimis causis, quæ veteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati, omne excipiatur: & non absimilis sit in hac parte minorum & majorum restitutio. Dat. Kalend. Septemb. *Constantinop.* post consulatum LAMPADII & ORESTIS VV. CC. CONSS. 531.

TIT. LIV.

QUIBUS EX CAUSIS MAJORES [6] IN INTEGRUM RESTITUANTUR.

De officio legationis.

1. Imp. ANTONINUS A. Æmiliano.

SI propter officium *Legationis* [7] ad me bona fide factæ, absens & indefensus condemnatus es, instaurationem judicii jure desideras, ut ex integro defensionibus tuis utaris: nam eos quoque qui legationis officio funguntur, in eo [8] privilegio esse, in quo sunt, qui Reipub. causa absunt, receptum est. PP. 5. Non. Mart. DUOBUS & ASPRIS CONSS. 213.

De Custodia *militari.*

2. Idem A. Dionysio.

SI idcirco apud arbitrum præsentiam tui facere non potuisti, quod sub *Custodia* [9] militari jussu Præsidis detinebaris, idque in veritate esse Præsidi provinciæ probaveris [10]: accipies causæ instaurationem. PP. 13. Kalend. Octob. LÆTO & CEREALI CONSS. 216.

Causa cognita *majoribus subveniri.*

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Proculo decurioni.

IN contractibus [11], qui bonæ fidei [12] sunt, etiam [13] majoribus officio judicis *causa* [14] *cognita* publica jura subveniunt. Dat. Non. August. DIOCLETIANO & Aristobolo CONSS. 285.

De Republica.

4. Iidem AA. Prisciano.

R*Espublica* [15] minorum jure uti solet [16]: ideoque auxilium restitutionis implorare potest. Dat. 2. Id. Novemb. DIOCLETIANO & ARISTOBOLO CONSS. 285.

De reverso ab hostibus.

5. Iidem A A. Liciniano.

SI ab [17] *hostibus* cum patre ac matre captus, postea his ibi defunctis, legis Corneliæ beneficio reversus, successiones eorum quæsisti: exemplo utilis actionis, quæ in integrum restitutis datur, cum exceptionis annuæ (quæ huic objici solet) objectu res vindicare non prohiberis. Dat. 16. Kal. Maji, CC. CONSS. 294.

TIT. LV.

DE ALIENATIONE [18] JUDICII [19] MUTANDI CAUSA FACTA.

Facta alienatione ratione mutandi judicii, possessor potest conveniri rei vindicatione, quam possessio parit. Bald.

1. Imp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Attalo.

CUm in [20] rem actionem possessio pariat adversario; alienatione etiam judicii mutandi causa celebrata, in integrum restitutio Edicto perpetuo permittatur: intelligis, si rem, ne secum ageretur, qui possidebat, venumdedit, & emptori tradidit: quem elegeris, conveniendi tibi tributam esse jure facultatem. Dat. 6. Kal. Decemb. *Viminacii* CC. CONSS. 294.

TIT. LVI.

DE RECEPTIS [21] ARBITRIS [22].

De appellatione. De judicati actione. De pœna, si intra diem compromisso comprehensum judicetur.

1. Imp. ANTONINUS A. Nepotianæ.

EX sententia arbitri ex compromisso jure perfecto aditi [23] appellari non [24] posse [25], sæpe rescriptum est: quia nec judicati [26] actio inde præstari potest: & ob hoc invicem pœna [27] promittitur, ut metu ejus a placitis non recedatur. Sed si ultra [28] diem compromisso comprehensum, judicatum est, sententia nulla est, nec ullam pœnam committit, qui ei non paruerit. PP. 9. Kal. Aug. *Romæ*, ANTONINO A. IV. & BALBINO CONSS. 214.

De eo, qui præsentiam sui facere detrectat.

2. Impp. CARUS, CARINUS & NUMERIANUS A A A. Clementi.

SI contra compromissum adversarius tuus apud electum arbitrum præsentiam [29] sui facere detrectavit, placitæ pœnæ videtur obnoxius. PP. 8. Kalend. Januar. CARO & CARINO CONSS. 283.

De doli except. De doli clausula.

3. Impp. DIOCLET. & MAXIM. A A. & CC. Petroniæ.

ARbitrorum ex compromisso sententiæ non obtemperans, si sordes [30] vel evidens gratia eorum, qui arbitrati sunt, intercessit; adversus filiam [31] tuam agentem ex stipulatu, exceptione [32] doli mali uti poteris: sed ex doli mali clausula, quæ compromissi stipulationi subjici solet, filiam tuam convenire non vetaberis. PP. 3. Id. Januar. ipsis A A. CONSS. 293.

De jurejurando. 6. *De verborum subtilitate negligenda.*

4. Impp. [33] JUSTINIANUS A. Demostheni PP.

NE in arbitris cum sacramenti religione eligendis perjurium committatur, & detur licentia [34] perfidis hominibus passim definitiones Judicum eludere: sanctissimo [35] arbitrio & hujusmodi rem censemus esse componendam. §. 1. Si igitur inter actorem & reum, nec non ipsum Judicem fuerit consensum [36], ut cum sacramenti religione his procedat, & [37] ipsi quidem litigatores [in scriptis] hoc suis manibus [38] vel per publicas personas [scripserint,] vel apud ipsum arbitrum in actis propria voce deposuerint, quod sacramentis præstitis arbiter electus est, hoc etiam addito, *quod & ipse* [39] *arbiter juramentum præstiterit super lite cum omni veritate dirimenda*: ejus definitionem validam [40] omnimodo custodiri censemus; & [neque] reum, neque actorem posse discedere, sed renere omnifariam, quatenus obedire ei compellantur. §. 2. Sin autem de [41] arbitro quidem nihil tale fuerit vel compositum, vel scriptum, ipsæ

vox sublata est a compositoribus, propter cretiones sublatas. 1 Vide *l.* 42. *ff. de reg. jur.* 2 Flores dilationes dantur reo, quam actori. vid. quæ not. ad *l.* 125. *ff. de reg. jur.* 3 *L. ult. J. de repud. vel abstin. hered.* & ita intra XXIX. annum ætatis restitutionem major petere tenetur. Apud Gallos ex Edicto Francisci I. potest intra 35. annum. v. Rebuff. *tom.* 2. *tract. de restit. gl.* 2. 4 Continuus annus dicitur: quod computatur in eo etiam dies feriati. v. Wurmf. 1. *pract.* 25. *obs. nit.* ubi forum quoque libelli pro impetranda restitutione subjicit. Plenius de hujusmodi libellis, vid. Oldendorp. *class.* 6. *act.* 8. ubi de libello restitutionis minorum tractat. ut & 9. majorum. 10. quod metus causa. 11. dolimali. adde Ferrar. *in formula libelli super petitione restitutionis in integr.* Goth. At intellectum hujus legis & intra quantum tempus postulanda sit restitutio, vid. Alflich. *decis.* 177. Yanez. *lib.* 2. *rer. quand. cap.* 11. & Boer. *decis.* 29. Ant. Adi Iunior. Abbat. alios *ad cap. in literis, de restitut. spoliat.* Curt. jun. *consil.* 110. *n.* 14. Decium *cons.* 36. *n.* 9. Ægid. *decis.* 653. *in it. de in integr. restit.* Jason *ad* §. *rursus. Instit. de Action. n.* 74. Boer. *decis.* 39. Socin. jun. *consil.* 128. *num.* 164. *cum seqq. lib.* 1. Bart. *ad l. cum filius.* §. 1. *ff. de verb. oblig.* Dyn. *in Regul. Cum quid in jure. de reg. jur. in* 6. Mod. 5 Id est, si cum abesset reipublicæ causa, læsi fuerint, intra quadriennium a fuo reditu restitutionem postulant. Demus majorem in rationum computatione deceptam? Error calculi quadriennio non præscribitur. *l.* 8. *ff. de admittit. ter. P.* 13. *ff. de diversis & temporal. præscr.* quin actio de dolo suum biennium retinet. *l. ult.* §. *de dolo.* 6 4. *D.* 6. vid. Papon. 3. *Notar.* 9. *tit.* 657. Oldendorp. *class.* 6. *act.* 9. 7 *L.* 8. *l.* 25. *l.* 28. §. 1. *l.* 32. *ff. eod. l.* 19. *ff. de restit. l.* 14. *ff. de legation.* 8 Legati civitatum habentur pro præsentibus Reipubl. causa. 9 *L.* 1. §. 1. *l.* 9. *l.* 15. *l.* 23. *ff. eod. l.* 2. §. 1. & *seq. l.* 4. §. 1. *ff. si quis cautionib.* 10 Vid. *l.* 19. §. 1. *ff. de probat.* 11 *L.* 1. *in fin. l.* 26. §. 9. *l.* 28. §. 2. *ff. eod.* adde *l.* 3. *J. comm. utriusque. l.* 2. *J. de rescind. vendit. l.* 7. *ff. de in integrum.* adde Cujac. 13. *observ.* 24. 12 An & in stricti juris? utique. *l.* 4. §. *de dolo.* diem plenius ad *l.* 2. *J. de rescind. vendit.* 13 Vid. *l.* 3. *J. comm. utriusque judicii.* 14 Restitutorem non petunt, sed officio judicis restituuntur. *Synopf. Basil.* 10. *tit.* 1. *ex tit.* 36. *cap.* 3. 15 *L.* 22. *in fin. ff. eod. l.* 3. *J. de jure reipub. l.* 9. *ff. de appellationib. & relat.* An idem est in rege & fisco? negat Cynus hic. sed Guido Papæ *decis.* 302. refert, Carolum regem Franciæ restitutum fuisse sententia judicis adversus remissionem Comitatus Valentini quam Lud. Pictaviensi fecerat. 16 Atque ita res pupilli & ecclesiæ æquiparantur. Abbas *in cap. audiens. de in integr. restit.* Cepolla *caut.* 139. quod autem hic quærere solent glossographi, an cautum vel villa debeat in interegrum restitui, item quando civitas vel universitas in integrum restituatur: de eo vide Socinum *consil.* 299. Jasonem *ad* §. *rursus. n.* 35. *Institut. de actib.* Corn. *consil.* 148. *lib.* 1. *n.* 10. Decium *consil.* 42. *in fin. n.* 13. Iterum Jasonem *consil.* 118. *l.* 1. Marsil. *sing.* 699. ubi agit de communi. *Mod.* 17 *L.* 23. §. 1. *ff. eod.* adde Paul. 3. *sent.* 4. §. 8.

18 4. *D.* 7. & 1. *Decret.* 42. Vide formulam hujus actionis apud Oldendorp. *class.* 1. *act.* 11. 19 Titulus hic proprie ad rem pertinet, qui rem ad alium transtulit mutandi judicii causa: adeoque diversus est a *tit.* 14. §. *ult. Mod.* 20 Possessio parit in rem actionem, *l.* 17. *ff. de pign. & hypoth.* In rem actio possessorem tenet. *l.* 1. *J. ubi in rem actio.* ex possessione est. *l.* 24. §. 2. *ff. de judiciis.* Goth. Ad intellectum hujus legis vid. Bellon. *Suppaint. lib.* 1. *cap.* 19. Ant.

21 *Recepti arbitri*, judices sunt compromissarii, non ordinarii. *l. pen.* §. 2. *J. eod.* Receptum enim est compromissum. *l.* 14. §. 1. *J. de judic.* adeundur autem vel ex pacto nudo, vel constipulatione, vel ex jurejurando, *l.* 4. *J. eod.* subiato a Justiniano *Nov.* 82. alias dantur a judicibus. *Goth.* De Arbitris, & Arbitratoribus vid. Berlich. *part.* 1. *concluf.* 4. Emeric. a Rosbach. *processf. judiciar. cap.* 111. 6. & Andr. Gall. *lib.* 1. *observ.* 150. S. I. 22 Arbitrius, *Hal.* adde a *ff.* 8. & 1. *Decr.* 43. 1. *fol.* 22. 7. *Ecl.* 2. & 1. Horm. 4. *c.* περὶ αἱρέσεων κεφ. Formulam hujus actionis, vid. apud Ferrariens. *in forma compromissi* 28. adde Oldend. *in euch. except. cap.* 8. ubi tractat de exceptionibus adversus arbitros: adde Rebuff. *tom.* 3. *tract. de arbitris, & arbitratoribus, & quomodo illorum sententia reformari debeant.* 23 Lege, *additi*, per ea quæ not. ad *l.* 16. *J. fam. ercisc. & l.* 80. *ff. de judic.* S. I. 24 A sententia arbitri non appellatur. *l.* 32. §. 14. *ff. eod. Carthaginiensis synodus cap.* 98. & 123. Ea est arbitrii natura ac ratio vera, quam & Græcorum lex comprobat apud Demosthenem, ἐν τῷ κατὰ μισῶν, & Lucianus *in abdicato.* Imo appellatur. *l.* 9. *ff. qui satisd. l. ult. in fin. J. de jud.* adde *l.* 14. *in fin. ff. hoc tit.* Solve: Ab arbitris datis a judice appellatur, non a compromissariis. vid. Baronem *ad l.* 3. Cujac. 9. *observ.* 23. Quid? nunquam a compromissario appellatur? appellatur, sed eo casu quo ex ejus sententia actio oriretur. Bart. *hic. num.* 3. *adversus glossf.* quemadmodum si de jure pronunciare debuit, nec formam juris servavit. Id etiam locum habet in arbitro, in quem consanguinei ex statuto coguntur compromittere: nam ab eo potest appellari. Wurmser. 1. *pract.* 24. *obs.* 16. Cujac. scribit, moribus Galliæ a compromissario appellari, *ad Novell.* 82. *in fin. & consult.* 12. vid. Socin. *reg.* 17. 25 Quando & quatenus hoc verum sit, vide præter Gothofredum, hic Socin. *in reg.* 17. *versic. appellare.* Felin. *ad cap. superbis. n.* 7. *extr. de accusat.* Boer. *decis.* 86. *n.* 16. Rumbalem Troyium *ad l. nemo potest. de leg.* 1. *n.* 437. Duennam *reg.* 57. *Arbitris.* Ludov. Vitalem denique *lib.* 6. *variar. lect. c.* 6. Mod. 20 Ex sententia arbitri non oritur judicialis actio. 27 Utilitatem pœnæ debitæ ex compromisso observa. 28 Quid? Potest ne compromissarius terminum prorogare? potest utique, si ei data facultas fuerit: non poterit tamen in infinitum, quantumvis liberam potestatem habeat, sed ad duas aut tres vices ad summum. Jas. *ad l. ult.* §. *de facend. eccles.* Wurmser. 1. *pract.* 3. *observ.* 2. 29 Vid. *l.* 27. §. 4. *ff. eod.* 30 Sordes *φανερὰ* Synop. *Basil.* 7. 2. *cap.* 55.

31 Compromitti potest inter patrem & filium. 32 *L.* 32. §. 14. *in fin. ff. eod.*

33 Hanc legem a Basilicis abcisse Cujac. notat *h. tit.* 34 Perjuria vitanda.

35 Abrogatur, vide *Nov.* 82. *c.* 11. §. 1. 36 Paria sunt jurare, & consentire, ut cum sacramenti religione his procedat: modo de consensu appareat. 37 Nota formam jurandi in arbitrum. vid. tamen *auth. prox. J. eod.* 38 Idem operatur scriptura propria ac manu tabellionis facta. *Bald.* 39 Nota de compromisso jurejurando, partium, & ipsius arbitri delato tamen & recepto vide *auth. prox. J. eod.* 40 Ab arbitri sententia jurejurando electi non appellatur. vid. tamen *auth. prox. J. eod.* 41 Nota de arbitrio solo par-

autem

autem partes literis hoc manifestaverint, quod juramenti nexibus se illigaverint, ut arbitri sententiæ stetur, & in præsenti casu omnimodo definitionem arbitri immutatam servari, literis videlicet eorum similem vim obtinentibus; sive ab initio hoc fuerit ab his scriptum, vel prafato modo depositum, dum arbiter eligebatur, sive post definitivam sententiam hoc scriptum inveniatur, *Quod* [*cum*] *sacramenti religione ejus audientiam amplexi sunt*: vel, *Quod ea, quæ statuta sunt, adimplere juraverint.* §. 3. Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus, vel scriptis, vel depositionibus (ut dictum est) manifestum facientibus, præstiterit juramentum, *Quod cum omni veritate lites libramenta imponat*: similem esse [etiam] in præsenti casu prioribus ejus definitionem, & eam omnimodo legibus esse vallatam. §. 4. Et in his omnibus casibus liceat vel in factum, vel condictionem ex lege, vel in rem utilem instituere actionem, secundum quod facti qualitas postulaverit. §. 5. Sin autem in scriptura quidem aut depositione nihil [1] tale apparuerit [2]: una autem pars dicat *juramentum esse præstitum*, quatenus arbitrali stetur sententiæ: hujusmodi litigatorum, vel solius [3] arbitri sermones minime esse credendos: cum & si quis juramentum datum esse non judice supposito, nec hoc scriptura partium testante, concesserit: incerti certaminis compositio (quæ inter homines imperitos sæpe accidit) non aliquid vigoris rebus judicatis inferat, sed in hujusmodi casu hæc obtineant, quæ Veteres super arbitris eligendis sanxerunt.

IN AUTHENT. de judicibus. §. quia vero multæ. col. 6. tit. 11, al. 10. seu Novell. 82. cap. 11.

DEcernit jus novum, *nullum sic* 4 *fieri posse arbitrum*, ut cum sacramenti religione judicet: *sed pœnam statuat, qua præstita liceat a judicatis recedere. Si contra hoc judicatum fuerit, judex qui male judicat, si dolo facit, pœnam a Deo expectet: si ignorantia, nihil præter sacramentum ei erit, neque litigatores versus damno afficientur.* §. 6. Si quis autem post [5] arbitri definitionem subscripserit [6] ἐμμένειν (id est, *permanere*) vel πληροῦν [7], (id est, *implere*) vel ὀφείλειν id est, *dare*: (Græcis enim vocabulis hoc enarrare propter consuetudinem utilius visum est) & si [8] non adjecerit ὁμολογῶ [9], id est, *spondeo*: & sic omnimodo per actionem in factum eum compelli ea facere, quibus consensit: Qualis enim differentia est, si hujusmodi verbis etiam ὁμολογῶ adjiciatur, vel hujusmodi vocabulum omnino omittatur; si enim verba consueta stipulationum, & subtilis, imo magis supervacua [10] observatio ab [11] aula concessit; & nos quidem nuper legibus a nobis scriptis, multa vitia stipulationum, multasque ambages, scrupulosoque circuitus correximus: cur non & hujusmodi scriptura totam formidinem Veteris juris amputamus; ut si quis hæc scripserit, vel unum ex his, acquiescere eis compellatur, & ea ad effectum omnimodo perducere? Cum non sit verisimile, hæc propter hoc scripsisse, ut tantum non contradicat, sed ut etiam ea impleat, adversus quæ obviam ire non potest. Dat. 3. Kal. Nov. DECIO V. C. CONS. 529.

De exceptione, & actione. 1. *De temporis interruptione.* 2. *ut his quæ apud compromissarios facta sunt, in ordinariis judiciis uti liceat.*

5. Idem A. Juliano PP.

CUm antea sancitum fuerat in arbitris eligendis; quos neque [12] pœna compromissi vallabat, neque [13] Judex dederat, sed nulla sententia præcedente communis electio, *ut illorum sententiæ staretur* [14], procreabat; si quidem pro parte pulsata forma arbitralis procederet, exceptionem ei veluti pacti generari: sin autem pro actore calculus poneretur, nihil ex eo procedere ei præsidii: sancimus in eos arbitros, quos prædiximus, & quos talis consensus elegerit, sub eo pacto [vel] in scriptis, vel non in scriptis habito, ut eorum definitioni stetur: si quidem subscriperint [15], postquam definitio processerit, *Quod non displicuit ambabus partibus eorum sententia*: non solum [reo] exceptionem [16] veluti pacti generari, sed etiam actori ex nostro numine in factum actionem, quatenus possit sententia ejus executioni mandari, in hac quidem Regia civitate ab officio eminentissimæ Præfecturæ, vel ejus, cujus [17] forum pars perfequitur fugientis: in provinciis autem tam per Moderatores, quam per apparitores eorum, vel per Judices, quorum regimen [pars] pertimescit pulsata. Sin autem post sententiam minime quidem subscripserint [*Se*] *arbitri formam amplecti*, sed silentio [18] eam roboraverint, & non intra decem [19] dies proximos attestatio [20] missa fuerit vel judici vel adversario ab alterutra parte, per quam manifestum fiat definitionem non esse amplectendam: tunc silentio partium sententiam roboratam esse, & fugienti exceptionem, & agenti memoratam actionem competere.

tium Juramento delato. vide tamen *auth.* T. *eod.* 1 Nota de arbitrio nudo consensu partium delato. 2 Non præsumitur juratum, nisi probetur juratum. 3 Judex de actis & gestis in causa testificari non potest. vide Socinum *reg.* 169. 4 Hodie arbitri non sunt eligendi cum juramento. Quid si electi? Potent ab illorum arbitrio recedi. *Novell.* 82. *c.* 11. *ubi* vide Cujac. 5 Scripturam requiri in arbitrii homologatione hinc colligitur. 6 Subscripserit ἐὰν μὴ ὑπολόγῳ τὸν ὑπογεγραμμένον διδόναι, *Hal.* videtur legisse πλαγίῳ. 17. *obs.* 16. 8 Causa dubitandi ex eo videtur oriri: quod infinitivi: ἐμμένειν, πληροῦν, ὀφείλειν, & similes nullam animi inclinationem ostendant. Infinitivi namque ea est natura, ut omnes ipse sequatur modos, atque cum ipsis ad significandum coalescat. Itaque Græci recte ἀναφορικῶς appellarunt, quippe quod nihil indicet aut finiat: sunt ne est, sed aliorum. vid. Scal. *c.* 114. *de caus. lingua Latina.* Quod cum ita sit, hujusmodi infinitivi destituti alterius modi verbo nihil significare videntur, & consequenter non obligare iis utentem. Ratio vero decidendi in eo est, repeti verbum ἀπὸ κοινοῦ. Eodemmodo testamentum non minus valet, quod in nuncupando herede omissum sit verbum directum *Esto. l.* 7. *J. de testam. l.* 1. §. 5. *ff. de her. inst.* Idem dicendum in fideicommisso si omissum sit verbum *Volo. l.* 10. *J. de fideicomm.* Sic omissum verbum *Dare* non vitiat legatum. *l.* 106. *ff. de leg.* 1. si constat de voluntate, debetur legatum, licet minus scriptum sit. *l.* 70. §. 9. *ff. de leg.* 3. 9 Inde homologatio & homologandi verbum prædicis usitatum; ejus loco Barbari Emologare dicunt. 10 Subtiles & nimis onerose verborum formulæ in judiciis, arbitriis & stipulationibus defuerae. vid. *tit.* 58. *J. eod.* 11 Ab aula concessit, id est, non est in usu. 12 Quoties sine pœna compromissum est, sententia arbitri est inutilis: nisi faciuntur ea vel subscriptione confirmata sit. vid. Oldend. *c.* 8. *de except. num.* 9. 13 Arbitri vel mutuo partium consensu accipiuntur, vel a judice dantur. 14 Adi modo dictum Annibalem *ad d. l. nemo potest. n.* 430. 437. 441. & 443. Marant. *de ordin. judic.* Zuccar. *ad rubric. de pact.* §. *post n.* 81. Decium *consil.* 600. *col.* 3. *fin.* Alexand. *consil.* 13. *lib.* 2. 15 Nota autem legem hanc loqui de arbitris, non de arbitratoribus. Bartol. *ad l. societatem.* §. *arbitrorum. n.* 16. *ff. pro soc.* Imolens. *ad l. si convenerit. ff. de rejud.* Jason. *ad l. Julianus. n.* 23. *ff. de condict. indeb.* quot vero sint genera arbitrorum vid. apud eundem Jasonem *ad* §. *omnium. Instit. de act.* & consule porro etiam Hippol. *singul.* 467. itemque Socinum *in reg.* 5. Mod. 15 Ex sententia arbitri electi nudo pacto cum pœna & illa clausula, *rato manente pacto*, acceptata expresse vel tacite a partibus oritur actio & exceptio. Quid si vel nudo pacto vel stipulatione pœnali citra superiorem clausulam compromissum esse dicerur? ad pœnam agetur. Quid si nuda stipulatione? ad interesse five id, quod interest. Bar. *hic* & Wurmser. 1. *pract.* 22. *obs.* 8.

16 De exceptione compromissariæ pronunciationis vid. Oldend. *c.* 40. *de except.* Interim notandum est, acta coram arbitro non valere, nisi scripta sint, vid. Socin. *reg.* 5.

17 Sententia arbitri executioni mandatur per judicem rei, nec respicitur locus arbitrii.

18 Exemplum vid. *ant. l.* 5. *J. de rejud.* 19 Decem dierum silentio sententia arbitri approbata intelligitur. 20 Clandestina attestatio non infirmat arbitri sententiam.

21 *Nov.* 82. *c.* 11. 22 Citatio facta coram arbitro interrumpit præscriptionem.

23 Confessiones & attestationes coram arbitro valent, etiam finito compromisso.

24 Mulier non potest esse arbiter. Ante hanc constitutionem Cujac. 13. *obs.* 22. putat mutem inter viros lites disceptasse, & moribus Galliæ mulier inter beneficiatios, aut fidubitos ejus ordinariam jurisdictionem habere poteit, qui mores confirmantur *cap. dilecti.* 4. *extr. curat. furiosi, l.* 2. *ff. de reg. jur.*

26 4. *Inst.* 11. 2. *D.* 8. 9. 11. & 7. *D.* 9. & 39. *D.* 1. 2. 3. & 46. *D.* 6. 7. & Paul. 1. *sent.* 11. Satisdant actor, reus, eorumque procuratores: actor de lite persequenda & expensis litis, & decima litis, si succubuerit, id ut observaretur in Gallia, ostendi in Authentica *generaliter l.* 25. §. *de Episc. & Cler.* Reus præsens fatisdat judicio sisti §. 2. *Inst. de satisd.* vid. Wurmf. 1. *pract.* 10. *observ.* 1. Procurator actoris & rei fatisdat quoque, ut T. dicetur. 27 Procurator datus ab actore apud acta, non fatisdat ratam rem dominum habituram, sed si datus ab absente, & de ejus mandato dubitatur, *l.* 1. §. *de pecun.* §. 3. *Inst. de satisd.* fatisdabit rem ratam. vid. Oldend. *class.* 1. *act.* 7. de fatisdatione procuratoris actioris, vid. Wurmser. 1. *pract.* 10. *observ.* 1. 28 Procurator præsentis non cavet de rato. 29 Mutatio procuratoris clandestina nocet adversario. 30 Al. *esse, dominus noluerit*: sed recte subauditur. *Ruffard. Charond.* 31 Procurator actoris tenetur cavere de defendendo eum causa reconventionis, *l.* 15. *in fin. ff. de procur.* Bart. & merito, cum in ea partes rei fustineat.

32 Procurator rei fatisdat de judicato solvendo. *l.* 46. §. 2. *ff. de procur.* De cujus actionis formula vid. Oldendorp. *class.* 1. *act.* 7. *ff. de judicatum solvi.* §. 4. 5. *Inst. de satisdat.* De fatisdatione procuratoris rei, vid. Wurmser. 1. *pract.* 3.

33 *L.* 1. *J. eod.* vid. *autorem ad Hermenium lib.* 1. Causa cadebat, qui non, quemadmodum oportet, egisset. Erant autem formulæ omnium rerum apud veteres. Cic. *pro Roscio Comœd.* 34 *L.* 2. *J. eod.* 35 Id est, de formulis in actionibus usitatis fubditis. Sunt etiam scrupulosæ hujusmodi solemnitates in stipulationibus, §. 1. *Instit. de verb. oblig.* donationibus, *l. ult. J. de donat.* & arbitriis, *l.* 4. *in fin.* §. *de arbitr.* testamentis. *l. quoniam* 15, & *l.* 17. *J. de Testam.* bonorum possessionibus. *l. ult. J. de bon. possess.* denuncciationibus, *l.* 5. *qui s. C. Theod. de denuncciationib.* interdictis, *l. ult. J. de interdict.* adoptionibus, *l.* 2. *in fin. J. de adopt.* & emancipationibus, *l. ult. J. de emancip.* sublatæ. 36 Non tamen actiones sunt sublatæ. *l.* 2. *J. eod.* Aliud enim actio, aliud actionis formula. Illa ad agendi substantiam, hæc ad formam, quemadmodum verbalem, eamque scrupulosam nimis refertur. 37 Ita ut hodie actiones ex legibus & edictis nobis ipso jure competant, etiam si non postulentur.

38 De hoc jurejurando calumniæ v. Soc. *reg.* 208. 209. Dixi plura in praxi civili, *tit. de jurejur.*

39 Nec remittendo, *l.* 2. *J. eod. c. cæterum.* §. *extr. de juram. calumn. & c.* 1. §. 1. *de juram.*

IN omnibus causis, sive propter literas fuerit apud te certatum, sive propter instrumenta, sive propter quicquam aliud, in quo necessitas probationis incumbit: sancimus non [1] aliter easdem probationes præstare compelli, nisi prius qui eas expoſcit, juramentum de calumnia præſtiterit, *Quod non eau a differendi hujusmodi propoſuit allegationes:* nam sacramenti timore [2] contentiosa [3] litigantium [4] instantia compescitur. §. 1. Ne autem perperam in quæstionem [5] servorum quidam venientes, sui animi crudelitatem exerceant, non aliter concedi eis, qui quæstionem servorum expoſcunt, ad hoc venire, vel a judicibus audiri, nisi prius tactis [6] sacrosanctis scripturis deponant, *quod non odio servorum, vel propter offensas coheredum ad hoc venerunt: sed quia aliter* [7] *rerum hereditariarum veritatem exquirere vel ostendere non possunt.* Dat. 12. Kal. Octob. *Constantinop.* DECIO V. C. CONS. 529.

In AUTHENT. de his qui ingred. ad ap. §. fin. col. 5. tit. 4. al. tit. 11. seu Nov. 49. cap. 3.

HOc sacramentum hodie remittitur, cum in initio juret nihil se calumnioſe in toto negotio exigere.

De litigatoribus & patronis causarum. Quid *jurandum.* 1. *Vbi jurandum.* 2. *De administrantibus res alienas.* Quid *jurandum. De aliis juramentis.* 3. *De absente.* 4. *De sacramento non remittendo.* 5. *Si mandatum esse non constet.* 6. *Si actor.* 7. *Vel reus jurare noluerit.* 8. *De utilitate & usu hujus legis.* 9. *De litibus tempore hujus legis latæ pendentibus vel futuris.*

2. Idem A. Joanni PP.

CUm [&] judices [8] non [9] aliter causas dirimere concesserimus, nisi sacrosanctis [10] Evangeliis propositis & patronos [11] causarum in omni orbe terrarum (qui [12] Romano imperio suppositus est) prius jurare, & ita perferre causas disposuerimus: necessarium duximus præsentem legem ponere, per quam sancimus in omnibus litibus, quæ fuerint post [13] præsentem legem inchoatæ, non aliter neque [14] actorem neque fugientem [15] in primordio litis exercere certamina, nisi post narrationem [16] & responsionem [17], antequam utriusque partis advocati sacramentum legitimum præstent, ipsæ principales personæ subeant jusjurandum: Et actor quidem juret, *Non calumniandi animo* [*litem se*] *movisse, sed existimando bonam causam habere:* Reus autem non aliter suis allegationibus utatur, nisi prius & ipse juraverit, *Quod putans* [18] *se bona instantia uti, ad reluctandum pervenerit:* & postea [19] utriusque partis viros disertissimos advocatos ([secundum] quod jam dispositum est a nobis] juramentum præstare, sacrosanctis [20] videlicet Evangeliis ante judicem positis.

§. 1. Sin autem vel dignitas vel sexus personæ non concesserit eam ad judicem pervenire, in domo [21] litigatoris sacramentum procedere: altera videlicet parte vel procuratore ejus præsente.

Quid *jurandum.*

In AUTHENT. De his qui ingred. ad appel. §. fin. col. 5. tit. 4. al. 11. seu Novell. 49. cap. 3.

INisto juramento adjiciendum est, Nullam in tota lite exacturum probationem, nisi quam pro veritate putat quis necessario esse exhibendam: *ne sæpius juretur in causa.*

Vbi & coram quibus jurandum.

In AUTHENT. ut litigantes jurent. §. 1. col. 9. tit. 7. al. 5. seu Novell. 124. cap. 1.

PRincipales personæ, vel illæ, ad quas negotium in medio migraverit, coram judicibus jurent, Quod nihil penitus causa patrocinii judicibus vel alii cuicunque personæ pro hac causa dederint, vel promiserint, vel postea dabunt, vel per se, vel per aliam mediam personam: *exceptis his, quæ propriis advocatis pro patrocinio præstant, aliisque personis, quibus nostræ leges dari disponunt.* §. 1. *Sed si in sacro consistorio lites vel consultationes intromittantur, sub præsentia sacri Senatus prædictum jusjurandum præstetur.* §. 2. *Sed si qui litigantium ad judicem venire nequeunt: prædictum jusjurandum præstent coram officiis ab administrantibus directis ad eos cum adversa parte.* §. 3. *Mulier honestæ vitæ absente adversario juret coram officialibus.* §. 4. *Sed si partes in aliis locis abesse contingat, vel una earum absens fuerit, juret sub gestis monumentorum apud judicem provinciæ vel apud defensorem locorum.*

§. 5. *Si quis autem litigantium prædictum jusjurandum præstare noluerit: per sententiam judicis actor casum actionis, reus condemnationem sustineat.* §. 6. *Tutores & curatores in causis, quas agunt, prædictum jusjurandum præstabunt.*

§. 2. Quod observari oportet, & si [22] tutores, vel curatores, vel aliæ [23] quædam sint personæ, quæ administrationem alienarum rerum auctoritate legitima gerunt. Convenit enim & ipsos jurejurando affici [24]: *Quia ipsi causam scientes, ita ad eam perveniunt:* neque enim pupillus [25], neque adultus, vel aliæ hujusmodi personæ: sed ipsi, qui pro eis tutelam, vel curam, vel aliam legitimam gerunt administrationem, scire [26] possunt causam, & ita ad judicium pervenire: eo quod ex animi sui scientia [27] jurent [28]. Et licet veræ causæ natura alia forsitan est: tamen quod [29] quisque credit, & existimat, hoc est jurandum. Omnibus aliis juramentis, quæ vel ex præteritis descendunt legibus, vel a nobis disposita sunt, in sua firmitate duraturis.

§. 3. Sin autem adfuerit [30] alteutra pars, & per procuratorem causa ejus agitetur: non ante licentiam habeat actor litem exercendam suo procuratori mandare, nisi prius actis intervenientibus in [31] provincia, in qua degit, sacramentum calumniæ subeat. Similique modo si reus abfuerit, & forsitan per *judicatum solvi* stipulationem procuratorem ordinaverit, vel defensor [32] pro eo intervenerit: & ipse vel præsente actore per se, vel per [33] instructum procuratorem [34], vel etiam absente eo (si hoc judex perspexerit) inter acta juramentum præstet, quod reum dare antea dispositum est. §. 4. Sed quia veremur, ne forsitan quidam collusione aliqua utentes, remittere [35] videantur inter se hujusmodi sacramentum, & ex prædicta dissimulatione nostram sanctionem deludant: sancimus, omnes judices, licet ex compromisso [36] cognoscant, vigorem suum exercentes (quia non pro commodo privatorum, sed pro [37] communi utilitate præsentem legem posuimus) minime [38] pati tale sacramentum remitti; sed omnimodo hoc & ab actore, & a fugiente exigi: ne paulatim videatur hujusmodi res defraudari, & sacramentum vel principalium personarum, vel advocatorum ex quacunque parte mutilari. §. 5. Hoc etiam huic legi addendum esse censemus: ut si quis pro alio litem movere [39] voluerit, & nullo mandato prolato, sed per fidejussionem ratam rem dominum habiturum, suam personam firmaverit: ne vel ex hac machinatione lex circumscribi videatur, sancimus, si quid tale in posterum emerserit (sive pro una persona quis litem movere voluerit, sive pro aliquo corpore [40], vel vico vel alia universitate) fidejussionem quidem [41] solitam præstare: litem autem ulterius [42] minime procedere, nisi intra a judice statuendum tempus faciat personas principales [43] sacramentum subire, vel præsente adversario, si hoc maluerit, vel alio pro eo agente, vel [44] penitus altera parte cessante, inter acta apud defensorem locorum hujusmodi sacramentem [calumniæ,] vel ab ipso pro quo agitur, vel [a] plurima [45] parte vel idonea universitatis procedat.

§. 6. Quod si actor noluerit sacramentum calumniæ subire, & hoc legitime fuerit approbatum [46]: non liceat ei penitus ad litem pervenire, sed [47] me fuerit approbatum [46]: non liceat ei penitus ad litem pervenire, sed [47] cadat ab instituta actione, quasi [48] improbus litigator, & tristitia [49] judicum ei cum summa interminatione occurrat, & a judicio eum quam longissime expellat. §. 7. Sin autem reus hoc sacramentum subire recusaverit, in his capitulis quæ narratione comprehensa sunt, pro [50] confesso habeatur, & liceat judici sententiam proferre, quemadmodum ei ipsa rei qualitas suggesserit. §. 8. Sic enim non lites solum, sed etiam calumniatores minuentur: sic pro judiciis putabunt sese homines in sacrariis [51] sisti. Si enim & ipsæ principales litigantium partes per juramentum lites exerceant, & causarum patroni præbeant sacramentum, & ipsi [52] judices propositis sacrosanctis scripturis tam totius causæ faciant examinatione, quam suum proferant arbitrium: quid aliud, nisi pro hominibus Deum in omnibus causis judicem esse credendum est? Antiqua itaque calumnia [53] quiescente, & ejus ambagibus, constitutio nostra dilucida & compendiosa in terris clareat omnibus, & sit maximum diiimendarum [54] causarum remedium.

§. 9. Sed prædictum sacramentum in litibus quidem, quæ necdum sunt inchoatæ, prastari volumus in ipso [55] litis primordio. Sin autem causæ adhuc pendentes inveniantur: vel post litem contestatam, & post solitas judiciales

calumn. in 6. & 22. Eclog. 6. Novell. 49. Nov. Leonis 97. 107. vid. Wurmser. 1. *pract.* 14. Hoc non servatur in Gallia, quia non solent Galli uti calumnia. Hodie tamen hoc observari esset utile, vid. Rebuff. *in prom. consist. gloss.* 5. *num.* 50. Non servatur etiam jure Feudistico. 2. *Feud.* 33. §. 1. 1 *L.* 9. *J. de reb. cred. l. ult. J. de fideicommiss. l.* 34. §. 7. *l.* 37. *ff. de jurejur. l.* 11. §. *pen. ff. rer. amot.* 2 Cur inventum juramentum calumniæ. 3 Hinc colligunt in causis voluntariæ jurisdictionis, puta cum agitur de impetrando privilegio, vel impetranda dispensatione hoc juramentum locum non habere. 4 Demus judicem ex officio aliquid facere, num (quasi litigans) jurabit de calumnia? non jurabit: Cur? cum inquirit ex officio non litigat. *Bald.* 5 Qui servos in quæstionem petit, jurat de calumnia: sed & aliis se probationibus destitui. *Tormenta* probationum reliquarum subsidia sunt. *J. eod. l. ult. J. de quæstionib.* 6 Qui ita jurat, ceraliter jurat. 7 Quæstio non expoſcitur, nisi desperatis aliis probationibus. 8 Judices non admittunt litigatorum causas, nisi prius litigatores juraverint. 9 *Nov.* 90. *c. ult. in fin.* 10 *L.* 13. §. 4. *J. tit. prox.* 7. *Eclog.* 8. *extit.* 14. 16. 11 Advocatus munere suo fungi non potest, antequam juret. 12 Leges imperatoræ non obligant extraneos. dixi *l.* 1. §. *de summa Trin.* 13 Leges dant formam futuris negotiis. *l.* 7. §. *de legibus.* 14 Jurare de calumnia principales ipsæ personæ tenentur. v. Soc. *reg.* 207. 15 Id est, reum, qui ut sæpius judicium solet deriugere. *l.* 5. §. *de recept. arbitris.* ob id fugiens dictus. 16 Petitio actoris, reique responsum, præcedere solet exactionem juramenti. Quid hujusmodi omisso vitiatne processum? vid. Roland. a Valle 1. *cons.* 71. *n.* 7. 8. 32. Poteſt remitti? parentibus & patronis remitti poteſt. vid. Forner. 2. *select.* 4. Cujac. 9. *obs.* 37. *l.* 34. §. 4. *ff. de jurejur.* Aliis ita remitti non poteſt, quin judices ex officio poſſint exigere. Bald. *hic,* vid. §. 4. *J. eod.* 17 Id est, litis contestationem. 18 Confessio de credulitate æque præjudicat, ac confessio de veritate, vid. Socin. *reg.* 68. 19 Nota ordinem juramenti. Prior loco actor, secundo reus, tertio advocati jurant. 20 *Infr.* 8. *eod.* 21 *Nov.* 123. *c.* 7. 124. *c.* 1. *vers. Si autem.* De denunciationibus ad domum, vid. Cujac. 7. *obs.* 15. vid. *Nov.* 124. *c.* 1. *l.* 15. *ff. de jurejur.* 22 *Nov.* 124. *c.* 2. *vers. In causis.* Legitimi administratores jurare debent de calumnia. 23 Etiam procuratores ex officio dati & fisci. Gall. 1. *obs.* 88. & 89.

24 Sic Suetonius in Caligula, *cap.* 13. *circa med.* ut omnibus juramentis adficerentur: ubi tamen vulgo legitur *adjiceretur.* 25 Pupilli justa ignorantia præsumitur. Sciens non præsumitur pejerare aut fallere. *l.* 26. *ff. de jurejur.* Nihil poſſe scire intelligitur. *l. ult. ff. de jur. & fact. ignor.* Hinc colligit Bald. Perfomam in qua nulla est discretio juris & facti, non jurare de calumnia; & tamen admitti ad testimonium, quod in eo ferendo non exigatur scientia juris, sed facti, quæ sensu corporali illi innotescit. 26 *L.* 7. §. *de in integ. restit.* 27 Sui sententia, Cujac. 12. *obs.* 21. & ita fuit locuti Veteres. Livius 22. Cicer. *in Acad.* & 3. *offic.* Gell. 4. *cap. ult. l.* 3. §. 2. *in fin. ff. de testib.* 28 Certum non est arbitrarium legendum hic, *ex animi sui sententia jurent.* erat enim hæc vetus formula in jurejurando: sic enim & Quintilianus (auctores a Gothofredo allegatos lubens hic prætereo) *lib.* 8. *c.* 5. *Sententiam veteres, quod animo sentiſſent, vociferabant. Id quod est, cum apud oratores frequentissimum, tum etiam in usu cottidiano quasdam reliquias habet. Nam & juraturi ex animi nostri sententia, & gratulantes ex sententia dicimus.* Petronius *in Satyr. Tabulas fœderis signat, quibus hac formula erat: Ex tui animi sententia ut tu Tryphena, neque injuriam tibi faciam a Gytone queraris, &c.* Ac statim *item Lica, ex tui animi sententia, ut in Eucolpion nec verbo contumeliose insequaris, nec vultu.* Censorsque adeo Romæ olim in exigendo jurejurando urebanturque hæc interrogatione: *Ex animi tui sententia, tu uxorem habes?* iatque pro eodem erat apud Athenienses reste Pollux *ὀυ γνώμη δικαιοτάτη.* Mod. 29 Et ita qui juret potest excusari a perjurio, si id juraverit, quod crediderit. Juramentum de calumnia est credulitatis: de quo & ejus forma usitata in quibusdam Germaniæ locis, vide Wurmser. 1. *pract.* 14. *obs.* 8. 30 *Nov.* 124. *cap.* 1. 31 Jurari alibi potest de calumnia, quam in foro, in quo litigat reus, id est, actor de calumnia jurare potest eo loco sui domicilii, non in toto judicis apud quem expertur. 32 Quid si sit conjuncta persona? quid si ignoretur, ubi reus vivat? curator bonis dabitur juraturus de calumnia. *Facit l.* 15. *ff. ex quibus causis major.* vide Bald. *hic.* 33 Dixi superius de hac re. 34 An jurare de calumnia domini procurator possit, vide quæ notavi *l.* 34. §. 3. *ff. de jurejurand.* Utique jurare posse hic ofteniitur, & est exemplum apud Livium 31. Demus principalem seu dominum jurasse de calumnia, an iterum procurator de calumnia jurare cogitur? hoc interpretes volunt: eo tamen casu tantum, quo procuratoris confessio & contumacia noceret domino. vid. Wurmser. 1. *pract.* 5. *observ.* 8. Quid? heredi potestne deferri juramentum calumniæ? vide *l.* 12. *in princ. J. de reb. credit.* 35 Juramentum calumniæ utrum remitti possit, vid. Gail. 1. *obs.* 84. 36 Coram compromissario judice juratur de calumnia. 37 Quod ad communem utilitatem immediate pertinet ac refertur, pactis privatorum remitti non poteſt. 38 Juramentum de calumnia non est remittendum, dixi superius de hac quæstione, adde Forner. 2. *select.* 4. Ferrariensis tamen putat remitti, & partem allegare, hoc est dicere posse se simplici dicto adversari stare velle. Ferrariens. *in forma libelli de opposit. contra testes* 2. *in verbis, & non jurat.* 9.

39 Id est, agere. 40 Procurator admittitur ad jurandum de rato in causa privatorum, sed & in causa corporum, vicorum, universitatum. 41 Id est, de rato. 42 Id est, ultra litis contestationem. 43 §. 3. *S. eod.* 44 Actor jurare potest de calumnia: vel eo præsente vel absente: ut & absente vel præsente ejus procuratore, vel apud acta.

45 Et in privatorum & in universitatum causis jurandum est de calumnia. vid. *l. ultim. ff. D.* 46 Et in privatorum & in universitatum causis jurandum est de calumnia. vid. *l. ultim. ff. D. ad municipal.* 46 Juramentum calumniæ non committi ipso jure hinc colligunt. vide Gaillium 5. *observ.* 86. 47 Pœnam actoris nolentis jurare de calumnia observa.

48 Actor nolens jurare de calumnia, præsumitur improbus litigator. 49 Id est, severitas.

50 Reus juramentum calumniæ recusans, habetur pro confesso. *l.* 38. *ff. de jurejurand.* & §. 1. *Instit. de pœna temere litigant.* 51 Judicia cum recte procedunt, æquitatis delubra: cum depravantur, foveæ fallaces & cæcæ. Ammian. 30. 52 *In princip.* §. *eodem.*

53 Id est, calumniæ actionem: de qua *Instit. de pœna temere litigantium.* §. *utrinque.*

54 Juramentum remedium maximum expediendarum litium. *l.* 1. *ff. de jurejur.* Paul. 2. *sent.* 1. §. 1.

55 Juramentum de calumnia in ipso litis primordio præstandum.

cautelas

cautelas jam præstitas: si quidem præsto fuerit utraque persona, & in eadem civitate vel in territorio ejus moratur: & in his litibus sacramentum locum habere, & in primo post hanc legem ingressu eum compelli jusjurandum præstare. † Sin autem una pars abfuerit, ne videatur propter absentiam personæ lis differri, & aliquod contrarium eveniat nostro proposito, & quod pro [1] compendio litium introductum est [protinus] hoc in adversariam figuram transformetur: jubemus præsentem quidem personam omnimodo dare sacramentum, absenti [2] autem in pendentibus dumtaxat litibus (secundum quod prædictum est) hoc concedi. Sin autem utraque principalis persona abfuerit, ne diutius lites protelentur, etiam sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrant tramite. PP. 4. Kal. Aug. JUSTINIANO A. IV. & PAULINO V. C. CONSS. 534.

1 Ut litium compendia sunt quærenda, ita eorum fugienda est comperendinatio, sive dilatio.

2 Vid. quæ scripsi ad *l.* 15. *ff. de jurejur.*

3. Idem *

PAteat omnibus nostram rempublicam procurantibus conventiculam seu conspirationem jurisjurandi religione, vel quoquo modo compositam, a nostra majestate prohiberi & detestari: Unde hujus rei fautores & socios ab omni publico honore sibi commisso infamiæ nota privamus: non habentibus autem ad ullum publici honoris gradum accedendi licentiam penitus amputamus.

2 Vid. quæ scripsi ad *l.* 15. *ff. de jurejur.*

D. JUSTINIANI
SACRATISSIMI PRINCIPIS, PP. A.
CODICIS,
REPETITÆ PRÆLECTIONIS,
LIBER TERTIUS.

TIT. I.
DE JUDICIIS [1].

De stipulatione usurarum.

1. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Clementi.

JUdicio cœpto [2], usurarum [3] stipulatio non est perempta: Superest igitur, ut debitorem ejus temporis, quod [4] non est in judicium deductum, convenire possis. PP. Kal. April. ANTONINO II. & GETA II. CONSS. 206.

Si sæpius tutelæ agatur.

2. Iidem AA. Valerio.

LIcet judice accepto [5], cum tutore tuo egisti, ipso [tamen] jure actio tutelæ sublata non est: & ideo si rursus eundem [6] judicem petieris, contra [7] utilem exceptionem rei judicatæ, si de specie [8], de qua agis, in judicio priore tractatum non esse allegas, non inutiliter replicatione doli mali uteris [9]. PP. VI. Kal. Jan. FAUSTINO & RUFO (RUFINIANO) CONSS. 211.

Si quæstio status bonorum disceptationi concurrat.

3. Imp. ALEXAND. A. Faustinæ.

QUoties quæstio status [10] bonorum disceptationi concurrit: nihil prohibet, quo [11] magis apud [12] eum quoque, qui alioquin [13] super causa status cognoscere non possit, disceptatio terminetur. PP. 6. Id. Februar. JULIANO II. & CRISPINO CONSS. 225.

De quæstione evictionis omissæ.

4. Idem A. Popilio.

SI cum tibi pretium prædiorum a curatoribus comparatorum reputaretur [14], & instrumenta emptionis traderentur [15], quæstionem omissæ evictionis [16] non movisti: intelligis semel finitam litem instaurari non posse. PP. Kal. Aug. MODESTO & PROBO CONSS. 229.

1 Seu cognitionibus judicum datorum a magistratu vel Principe, 5. *ff.* 1. & 2. *C. Theod.* 18. & 7. *Synops. Basil.* 1. & 2. *Decret.* 1. & 2. *Sext.* 1. & 2. *Clem.* 1. & 2. *Extravagant.*

2 Stricti juris sc. finge usuras stipulanti promissas: & ita concilia hanc *l. cum l.* 13. *in fin. J. de usur.* Cæterum judicium cœptum dicitur interdum lite contestata, interdum sola citatione.

3 Lite contestata usuræ currunt. *l.* 35. *ff. de usur.* Sortis obligatione (addie & præteritarum usurarum) in judicium deducta, pœna crescit. *l.* 99. *ff. de verb. oblig.* 4 Petitio fortis non impedit cursum usurarum pendente judicio. *Bald.* Usuræ quæ pendente judicio emergunt, si non eodem judicio vel a principio litis petitæ sint, alio judicio sunt petendæ.

5 Judex acceptus delegatus ab ordinario. *l.* 5. *J. eod. l.* 15. *ff. de re judic. Zas.* non ordinarius, ut vult Odofredus. 6 Causæ continentia non est dividenda. *l.* 16. *J. eod.* Quæri potest, quemadmodum hic ad eundem judicem sit eundum, cum conflet judicasse, atque ita officio suo jam functum esse. *l.* 42. *ff. de re judic.* Aliter hic species nobis est fingenda: Datus enim hic judex fuit generaliter ad finiendam tutelæ actionem: unicam autem tantum ejus speciem hic definit ac decidit, ideoque officium ejus non extinctum. *l.* 43. *ff. de recept. arbitr.* 7 Contra utilem exceptionem datur replicatio doli. 8 Si petitio generalis, prosecutio specialis fit, & postea sententia generaliter feratur, ea utique restringitur ad prosecuta & allegata tantum, non ad ea quæ in judicium non deducta fuerint. adde *l.* 3. §. *de transact. l.* 43. *ff. de arbitris.* 9 Nisi cum generaliter petitiles, de una tantum specie probaverit, & evictiones. *l.* 4. *J. eod.* 10 Si quæstio status in controversiam motam incidert, minus. *Arz & Gloss. interlinearis,* Cujac. *ad l.* 7. §. 2. *ff. pro emptore.* 12 Qui de re aliquid 13 A contrario colligo, eundem judicem quæstionis principalis judicem esse causæ & ejusdem gentis seu incidentis. *Bald.* 14 Dum illi rationem tutelæ tibi redderent: possunt enim tamen parati remitti, & partem allegare, hoc est dicere posse se simplici dicto adversari stare velle. Ferrariens. *in forma libelli de opposit. contra testes* 2. *in verbis, & non jurat.* 9.

15 Sensus est, pupillum curatori suo litem moviſſe, ut emerunt tutores & curatores contrario judicio tutelæ pupillis suis reputare, quod eorum nomine impenderint. *J.* 1. §. 4. *ff. de contrar. tut.* 16 Sensus est, pupillum curatori suo litem moviſſe, curatorem ei reputaſſe pretium fundi comparati, eamque emptionem ut probaret, instrumentum emptionis in judicium protulisse: mox Popilium sententia judicis damnatum, eam impensam curatoris agnoſcere, curatorem emptionis instrumenta Popilio tradidisse: finita mox lite, vel eo præsente vel absente: ut & absente vel præsente ejus procuratore, vel apud acta. 17 Et in privatorum & in universitatum causis jurandum est de calumnia. vid. *l. ultim. ff. D.* 46 Et in privatorum & in universitatum causis jurandum est de calumnia. vid. *l. ultim. ff. D. ad municipal.* 46 Juramentum calumniæ non committi ipso jure hinc colligunt. vide Gaillium 5. *observ.* 86. 47 Pœnam actoris nolentis jurare de calumnia observa.

48 Actor nolens jurare de calumnia, præsumitur improbus litigator. 49 Id est, severitas.

50 Reus juramentum calumniæ recusans, habetur pro confesso. *l.* 38. *ff. de jurejurand.* & §. 1. *Instit. de pœna temere litigant.* 51 Judicia cum recte procedunt, æquitatis delubra: cum depravantur, foveæ fallaces & cæcæ. Ammian. 30. 52 *In princip.* §. *eodem.*

53 Id est, calumniæ actionem: de qua *Instit. de pœna temere litigantium.* §. *utrinque.*

54 Juramentum remedium maximum expediendarum litium. *l.* 1. *ff. de jurejur.* Paul. 2. *sent.* 1. §. 1.

55 Juramentum de calumnia in ipso litis primordio præstandum.

De Judice delegato.

5. Imp. GORD. A. Marcello.

AJudice [17] judex delegatus [18], judicis dandi potestatem non habet [19]: cum ipse judiciario munere fungatur [20]: nisi a Principe judex datus fuerit. PP. 4. Non. Septemb. ULPIO & PONTIANO CONSS. 239.

Quid sit judici per se, vel per Consiliarios expediendum.

In AUTHENT. ut defun. seu fun. eor. non injur. a cred. §. illud col. 5. tit. 15. al. 13. seu Novell. 60. cap. 2.

AD hæc, si administrator sit, & publicis occupationibus impediatur, litem apud se agitandam saltem in contestatione audiat: & rursus in medio semel, & in fine omnia etiam quæ sunt examinata, consequenter audiat, & sic ferat sententiam & appellationem, si fiat, suscipiat: cætera licet expedivi per consiliarios [21]. *Item judex appellationis rem per se audiat. Delegatus autem omnino per se litem una cum consiliariis examinet. Sed si contra hoc factum fuerit, graves pœnæ sequentur: nam Administratores & delegati vigenti librarum auri multam præstabunt: Consiliarii, si quidem advocati sint, ab advocatione expellentur: si vero non sint, sed cingulum habeant: cingulo privabuntur, & decem libras auri præstabunt.*

De servis.

6. Idem A. Juniæ.

SErvus [22] in judicio interesse [23] non [24] potest [25]: nec si condemnatio aliqua in personam ejus facta sit, quod statutum est, subsistit. Dat. 15. Kalend. Septemb. GORDIANO A. & AVIOLA CONSS. 240.

Contra servum detentorem rei pignori obligatæ non potest agi ex persona domini sui defuncti, sed missio in bonorum possessionem petenda est.

7. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. & CC. Hyrinæ.

CUm [26] debitoris tui servum tibi pignoris jure obligatum, bona domini sui quondam rebus humanis exempti tenere profiteaeris, adversus eum dari tibi actiones contra jus postulas: si quidem inter [27] servum & liberum consistere

dicibus & appendix venditionis. Qui de principali egit omisso accessorio, si postea in sententia nulla accessorii fiet mentio, accessorium intelligitur remissum, & ita finitum, ut postea ejus nomine quæstio moveri non possit. 17 Iurisdictionem habente, id est, magistratu. *Livius* 3. & *J. de jurisdict.* 18 Pedaneus judex delegatus a judice non a Principe judicibus delegatus habet apparitores, executores proprios, & adsessores, ad instar magistratus: quod cæteri delegati non habent. vide *Nov.* 60. *c.* 2. Cujac. 12. *observ.* 1. adde Hartmannum 2. *pract.* 1. *obs.* 8. 19 Imo habet, ut legatus proconsulis. *l.* 12. §. 1. *ff. eod. l.* 12. *ff. de off. proconf.* solve, Speciale est in proconsule. Accurs. Bald. Zas. *hic.* An perpetuo verum est a delegato judice non subdelegari? Zasius *ait hic n.* 15. idque ita verum esse, ut ne quidem in causis necessarii impedimenti, vel post litis contestationem, vel partium consensu subdelegare possit. 20 Loco alterius scil. non proprio. *l.* 3. *ff. de off. ejus, cui mandat.* Quod proprium non habemus dare alteri non possumus, At proconsulis legatus nihil proprii habet. *l.* 13. *ff. de off. proconf.* & tamen subdelegat. *l.* 12. *d. tit.* solve, In legato proconsulis vestigia quædam sunt magistratus, ex quo lex ita censuit ac voluit, ut mandare suam jurisdictionem, & subdelegare possit. Ideoque proconsul dicitur propriam jurisdictionem legatis dare. *l.* 4. *ff. de off. ejus, cui mandat.* lex illa conciliari ita potest cum *l.* 13. *ff. de off. proconf.* ut sit sensus: Legatus proconsulis subdelegare potest: quia jurisdictionem habet, qua uti potest quasi jure proprio: quod non ex autoritate ipsius proconsulis, *d. l.* 13. fed legis id ita statuentis ac volentis dependet. Itaque propriam non habet, si conditionem proconsulis spectaveris: habet propriam, si legis vim ac potestatem consideraveris, cui id ita constituere licet. Deinde cum individuo, quam habet proconsul (alioquin ea data nihil apud eum remaneret) sed eandem in specie: ut semper sit ea propria legati: eaque quasi jure proprio uti potest, non voluntate ipsius proconsulis, sed vi ac potestate legis id ita statuentis. 21 Notatur hic facilius peccantem contrahi delegate causas integraliter, quam delegare reservata sententia, cum contrahi videatur de directo probari *in l. placet. de Pedan. judic.* secundum Bartoli intellectum ibi. Vide Vacon. *l.* 6. *decretal. cap.* 236. cui conjunge Joann. Baptist. Ferret. *in consil.* 116. Joann. Longo *ad l. imperium. n.* 37. & 39. *ff. de jurisdict. omnium judic.* Mod.

22 Servus non litigat, nec facta in eum condemnatio subsistit. *Synops. Basil.* 7. *tit.* 6. *cap.* περὶ δούλων 6. & 5. Harmen. 14. §. 7. 23 Sisti tamen potest judicio. *l.* 81. *ff. de verb. oblig.* 24 *L.* 13. *ff. si quis cautionibus. l.* 107. *ff. de regul. jur.* 25 Nisi ex quibusdam causis *l. ult. J. ubi caus. fisc. l.* 1. *J. si per vim vel alio modo. l. vix.* 53. *ff. de judic.* Mod.

26 Si bona debitoris tui defuncti ab ejusdem servo occupantur, non debes illum servum convenire, *ut hic: & l.* 6. §. *eod.* Sed heredes defuncti, aut quemvis hominem causam hereditatis defendentem. Quod si neque heres sit, neque curator aliquis bonorum, potes a judice petere, ut te ex officio suo in possessionem bonorum defuncti immittat. unde colligunt possessionem ex primo decreto peti posse, & obtineri sine aliqua citatione contra hereditatem jacentem, vel bona vacantia: ex secundo vero decreto quo jus dominii constituitur, non posse, nisi curatore bonis dato. *ff. de curat. bon. dando.* 27 *L. ult. J. de noxalib. act.*

nullum